

مقدمه‌ای بر توسعه روستایی

چارچوب‌های نظری، زمینه‌های مطالعاتی و تجربیات منطقه‌ای

تألیف

گری پائول گرین

ترجمه:

دکتر رضا خسروییکی بزنطی

عضو هیئت علمی دانشگاه حکیم سبزواری

بهار ۱۳۹۷

عنوان و نام پدیدآور	: مقدمه‌ای بر توسعه روستایی: چارچوب‌های نظری، زمینه‌های مطالعاتی و تجربیات منطقه‌ای / تألیف [ویراستار] گری پائول گرین؛ ترجمه: رضا خسروبیگی بژچلویی.
مشخصات نشر	: سبزوار: دانشگاه حکیم سبزواری، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۴۵۶ ص.: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۸۸-۰-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: عنوان اصلی: Handbook of Rural Development.
موضوع	: عمران روستایی
موضوع	: Rural development
موضوع	: عمران منطقه‌ای
موضوع	: Regional planning
موضوع	: روستاها در توسعه
موضوع	: Villages in development*
شناخت افزوده	: خسروبیگی بژچلویی، رضا، ۱۳۶۳ -
شناسه خزوده	: گرین، گری پی، ۱۹۵۳ - م.
شناسه افزوده	: Green, Gary P.
شناسه افزوده	: دانشگاه حکیم سبزواری
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۰ م ۸/۴۹ HN
رده‌بندی دیویی	: ۷ ۱۴۱۲/۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۰۰۰۰۱۵۵۱

دانشگاه سبزوار

مقدمه‌ای بر توسعه روستایی

(چارچوب‌های نظری، زمینه‌های مطالعاتی و تجربیات منطقه‌ای)

تألیف: گری پائول گرین

ترجمه: دکتر رضا خسروبیگی بژچلویی

ویراستار علمی: دکتر غلامعباس فلاح قاله‌ری

انتشارات: دانشگاه حکیم سبزواری

لیتوگرافی: افق

شمارگان: ۵۰۰ نسخه، چاپ اول بهار ۱۳۹۷ - ۴۵۶ صفحه وزیری

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

حق چاپ برای دانشگاه حکیم سبزواری محفوظ است

مراکز پخش: تهران - خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت، نبش وحید نظری، شماره ۲۷۶

صندوق پستی: ۶۳۴-۱۳۱۴۵ تلفکس: ۶۶۴۰۰۱۴۴-۶۶۴۰۰۲۲۰

سبزوار: توحیدشهر، پردیس دانشگاه حکیم سبزواری، معاونت پژوهشی

تلفن: ۰۵۷۱-۴۰۰۲۵۲۴ فاکس: ۰۵۷۱-۴۰۰۲۶۳۱

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار مترجم
۲۴	دیاچه

بخش ۱: چارچوب‌های نظری

۳۵	فصل ۱. نظریه توسعه روستایی
۳۵	مقدمه
۳۶	تعریف توسعه
۴۰	مناطق روستایی و توسعه
۴۳	راهبردهای توسعه روستایی
۴۴	توسعه مبتنی بر امکانات رفاهی - تفریحی
۴۸	کارآفرینی
۵۱	توسعه خوشه‌ای
۵۳	منطقه‌گرایی
۵۵	نتیجه‌گیری
۵۶	منابع

۵۹	فصل ۲. جهانی‌شدن
۵۹	مقدمه
۶۱	سرمنشأ مباحث: مفهوم جهانی‌شدن و تدوین اولیه آن
۶۵	مباحث دهه ۱۹۹۰: شرکت‌های فراملیتی، اجماع واشنگتن و قدرت دولت-ملت
۶۹	جهانی‌شدن در هزاره جدید
۷۲	مباحث مطرح‌شده در دهه ۲۰۱۰، شکاف‌های موجود در ادبیات و پرسش‌های مهم تحقیقات

۸۰	نتیجه‌گیری.....
۸۰	یادداشت‌ها.....
۸۱	منابع.....

۸۳	فصل ۳. سیاست روستایی
۸۳	سیاست روستایی چیست؟.....
۸۵	چرا سیاست روستایی؟.....
۸۷	تاریخچه مختصری از سیاست روستایی.....
۸۸	پارادایم جدید روستایی.....
۹۰	مفاد امروزی سیاست روستایی.....
۹۱	وضعیت کنونی سیاست روستایی.....
۹۲	سیاست مکان‌محور.....
۹۴	خلق ثروت روستایی.....
۹۶	چرا اجرای توسعه سیاست روستایی، این قدر مشکل است؟.....
۹۶	نتیجه‌گیری.....
۹۷	یادداشت.....
۹۸	منابع.....

۱۰۱	فصل ۴. توسعه روستایی جامعه‌محور: مدل‌های توسعه، ظرفیت‌سازی و رهبری
۱۰۱	مقدمه.....
۱۰۲	زمینه توسعه جامعه‌محور.....
۱۰۴	توسعه جامعه‌محور: چالشی پیش روی نوسازی.....
۱۰۵	منظور از توسعه جامعه‌محور چیست؟.....
۱۱۳	توسعه جامعه‌محور در زمینه روستایی.....
۱۱۴	توسعه جامعه‌محور چگونه در جوامع روستایی اجرا می‌شود؟.....
۱۱۴	کراالا.....
۱۱۶	جامعه میرافلورس.....
۱۱۷	سازمان‌های میانجی.....

۱۱۸	آیا توسعه جامعه محور در بهبود شرایط انسانی نقش دارد؟
۱۲۰	منابع

بخش ۲: زمینه‌های مطالعاتی

۱۲۵	فصل ۵. وابستگی به منابع و توسعه روستایی
۱۲۵	مقدمه
۱۲۷	وابستگی و توسعه: جهت‌گیری این دو اصطلاح
۱۲۹	تعریف توسعه در زمینه وابستگی به منابع
۱۳۰	یافته‌های توصیفی: وابستگی به منابع و رفاه جامعه
۱۳۳	تغییرپذیری از طریق تعاریف عملیاتی و زمینه‌ها
۱۳۳	تغییر براساس نوع ساختار انتخاب شده
۱۳۳	تغییر براساس بخش‌ها و صنایع مرتبط منابع
۱۳۴	نگاهی عمیق‌تر به جنگل
۱۳۴	تغییر براساس منطقه
۱۳۵	تغییرات در طی زمان
۱۳۶	تغییر براساس تعریف وابستگی
۱۳۷	تغییرات اقلیمی در جهان، وابستگی به منابع و توسعه روستایی
۱۳۹	نتیجه‌گیری
۱۴۰	یادداشت‌ها
۱۴۰	منابع

۱۴۳	فصل ۶. مهاجرت و توسعه روستایی
۱۴۳	اسکان مجدد، وجه‌رسانی و امکانات رفاهی - تفریحی
۱۴۳	خلاصه مطالب
۱۴۶	استخدام ساکنان و کاهش و کوچک‌شدن جوامع
۱۴۹	رونق، ورشکستگی و جابه‌جایی
۱۵۰	مهاجرت نیروی کار بین‌المللی در زمینه‌های مختلف: سیاست‌های توسعه و مهاجرت‌فرستی
۱۵۴	هدف از ارسال وجوه: مهاجرت به خارج و وجه‌رسانی در کشورهای در حال توسعه

۱۵۵	توسعه جهانی و ازدست‌دادن جمعیت روستایی
۱۵۷	وجه‌رسانی‌ها و توسعه محلی
۱۵۹	وجه‌رسانی و سیاست‌های مهاجرتی متغیر
۱۶۱	مقاصد دارای امکانات رفاهی - تفریحی، مرفه‌سازی حومه و نابرابری
۱۶۱	امکانات رفاهی - تفریحی و رشد اقتصادی
۱۶۳	چشم‌اندازهای بحرانی مهاجرت رفاهی - تفریحی و توسعه
۱۶۶	نتیجه‌گیری
۱۶۸	منابع

فصل ۷. کشاورزی و توسعه روستایی

۱۷۳	مقدمه
۱۷۵	کشاورزی و توسعه روستایی در سطح جهان
۱۷۸	کشاورزی تولیدمحور و توسعه جامع روستایی
۱۸۰	موضوعات مفهومی و شکاف تحقیقاتی در میان مطالعات
۱۸۱	مفهوم‌سازی و سنجش ساختار مزارع
۱۸۳	مفهوم‌سازی نتایج توسعه روستایی و سازوکارهایی که کشاورزی از طریق آن بر آن‌ها مؤثر است
۱۸۴	طرح‌های پژوهشی متداول: نقاط قوت و محدودیت‌ها
۱۸۷	کشاورزی و توسعه روستایی: یافته‌های عمومی
۱۸۸	کشاورزی تولیدمحور و سیاست توسعه روستایی
۱۸۹	توسعه روستایی و کشاورزی جایگزین
۱۹۰	الزام و تعهد کشاورزی جایگزین به ارتقاء رفاه محلی
۱۹۳	کشاورزی در کنشگاه شهری - روستایی
۱۹۶	توسعه زنجیره ارزش میان تولیدکنندگان متوسط و کوچک
۱۹۶	خلاصه: کشاورزی جایگزین و رفاه روستایی
۱۹۸	نتیجه‌گیری
۲۰۰	منابع

فصل ۸. کارآفرینی

۲۰۳	مقدمه
-----	-------

۲۰۴	توصیف و سنجش کارآفرینی
۲۱۰	ادراکات مختلف از کارآفرینی
۲۱۱	اثر محلی کارآفرینی
۲۱۷	گزینه‌هایی برای گسترش کارآفرینی
۲۲۳	نتیجه‌گیری و پرسش‌های باقیمانده
۲۲۵	یادداشت‌ها
۲۲۵	منابع

فصل ۹. ویژگی‌های توسعه گردشگری روستایی

۲۲۹	مقدمه
۲۳۳	نظریه‌های مرتبط
۲۴۲	تعریف گردشگری روستایی و حصول گردشگری روستایی
۲۴۵	تأثیرپذیری توسعه روستایی از حصول گردشگری
۲۴۸	خلاصه و نتایج
۲۵۰	یادداشت‌ها
۲۵۰	منابع

فصل ۱۰. جنسیت و توسعه روستایی

۲۵۵	مقدمه
۲۵۶	تغییر الگوهای کاری
۲۶۰	کارآفرینی و توسعه کسب‌وکارهای کوچک
۲۶۴	تغییر روابط جنسیتی در حوزه کشاورزی
۲۶۹	بررسی زنجیره ارزش به‌عنوان ابزاری برای توسعه روستایی
۲۷۰	فراتر از بازار: باز تولید چیست؟
۲۷۱	سیاست‌های روستایی مربوط به جنسیت در آمریکا
۲۷۲	جریان‌های جنسیتی در قلب سیاست‌های مسائل جنسیتی روستایی
۲۷۵	منابع

فصل ۱۱. موفقیت‌ها و چالش‌های پیش روی اعتبارات خرد.....	۲۷۹
مقدمه.....	۲۷۹
اعتبارات خرد چیست؟.....	۲۸۰
عملیات اعتبارات خرد و روش پرداخت وام.....	۲۸۲
گسترش اعتبارات مالی خرد.....	۲۸۴
تغییر مأموریت، خدمات یاری‌رسان و کاهش فقر.....	۲۹۰
بازارهای اعتبار روستایی ناقص و سند مالکیت زمین.....	۲۹۴
نتیجه‌گیری.....	۲۹۷
یادداشت.....	۲۹۹
منابع.....	۳۰۰

فصل ۱۲. پیامدهای تولید، توزیع و مصرف انرژی در توسعه غیرکلانشهری

در منطقه مرکزی، شمال آمریکا.....	۳۰۳
مقدمه.....	۳۰۳
فرضیه تأثیرات توسعه کارخانه‌های اتانول بر جمعیت‌های غیرکلانشهری.....	۳۰۵
زنجیره ارزش در تولید اتانول.....	۳۰۷
نظریه مکان‌یابی کسب‌وکار و انتخاب محل کارخانه‌های اتانول.....	۳۱۰
روش‌های تحقیق.....	۳۱۳
شناسایی شهرستان‌های دارای یک کارخانه اتانول فعال.....	۳۱۳
تحلیل شرایط اقتصادی-اجتماعی در شهرستان‌های دارای کارخانه‌های اتانول.....	۳۱۵
شناسایی ابعاد محلی زنجیره ارزش اتانول در ارتباط با موقعیت کارخانه.....	۳۱۶
یافته‌ها.....	۳۲۲
نتایج بررسی رگرسیون لجستیک.....	۳۲۶
بحث.....	۳۲۹
یادداشت‌ها.....	۳۳۲
منابع.....	۳۳۵

بخش ۳: تجربیات منطقه‌ای

فصل ۱۳. تصرف زمین به نام توسعه.....	۳۳۹
مقدمه.....	۳۳۹
شکاف‌های بازدهی، تصاویر ماهواره‌ای و متعلقات شرکت‌ها.....	۳۴۵
کشاورزی پیمانکاری، ترکیب نامناسب و یکپارچه‌سازی از طریق سلب مالکیت.....	۳۴۹
فراتر از سند پیمانکاری: مشارکت سرمایه‌گذاران عمومی در تصرف زمین.....	۳۵۴
نتیجه‌گیری.....	۳۵۹
یادداشت‌ها.....	۳۶۰
منابع.....	۳۶۳

فصل ۱۴. توسعه روستایی در جنوب صحرای آفریقا.....	۳۶۷
مقدمه.....	۳۶۷
رویکردهای توسعه روستایی در آفریقا.....	۳۶۹
روندهای اصلی توسعه روستایی در آفریقا.....	۳۷۴
جمعیت‌شناسی.....	۳۷۴
دستورالعمل سازمانی برای ارائه خدمات و کالا به روستاها.....	۳۸۴
توسعه کشاورزی.....	۳۸۶
اقتصاد روستایی غیرکشاورزی.....	۳۸۹
منابع طبیعی و تغییرات اقلیمی.....	۳۹۰
نتیجه‌گیری.....	۳۹۳
یادداشت.....	۳۹۵
منابع.....	۳۹۵

فصل ۱۵. شهرنشینی، وابستگی به زمین و تغییر جمعیت در چین.....	۳۹۹
مقدمه و بررسی اجمالی.....	۳۹۹
شهرنشینی و توزیع مجدد جمعیت روستایی-شهری در چین.....	۴۰۲
وابستگی به کشاورزی و تغییر جمعیت.....	۴۰۹

۴۱۰	ترتیب ترکیب مزرعه - صنعت (فرآوری و تبدیل)
۴۱۳	نظریه نوآوری فناوری و مکانیزه شدن
۴۱۷	رویکرد اکولوژی انسانی
۴۲۱	نتیجه گیری
۴۲۲	یادداشت
۴۲۲	منابع
۴۲۵	فصل ۱۶. کار، تحرک و معیشت در نواحی روستایی در حال تغییر آمریکای لاتین
۴۲۵	مقدمه
۴۲۶	زندگی و معیشت روستایی در آمریکای لاتین
۴۲۹	صنایع استخراجی در مناطق روستایی آمریکای لاتین: کاربردهای آن برای معیشت‌های روستایی
۴۳۶	کشمکش بر سر زمین، پرده‌ها، فرملی و طبقه کارگری روستایی در آمریکای لاتین
۴۴۳	مهاجرت، کار و وجه‌رسانی
۴۵۰	خلاصه، بحث و کاربردهای سیاسی
۴۵۴	یادداشت
۴۵۴	منابع

پیشگفتار مترجم

عمران و توسعه روستاها همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولتمردان و برنامه‌ریزان توسعه در ایران بوده است. این درحالی است که داده‌های سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن نشان می‌دهد طی ۶۰ سال گذشته شهرنشینی در ایران سیر صعودی داشته و نسبت جمعیت روستایی از ۷۴٪ در سال ۱۳۰۰ به کمتر از ۲۶٪ در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. به علاوه، این روزها به مدد توسعه و تحولات فقط تصویری شاعرانه از روستاهاست که در اذهان باقی مانده و کمتر روستایی وجود دارد که تأثیرات زندگی شهری آن‌ها را متحول نکرده باشد. درواقع، روستای ایرانی در حال ناپدید شدن است؛ چرا که محلی به شدت تغییر کرده‌اند و در این خصوص، به کارگیری واژه‌هایی همچون جوامع دهستانی سنت گرا، حاشیه‌ای و محروم کمی دور از واقعیت است.

هدف از بیان این مطالب، پاسخ به برخی از ابهامات درباره اینکه آیا تغییرات صورت گرفته متأثر از مبانی نوسازی است و اساساً سکونتگاه‌های روستایی روندی تبعی نوسازی را طی کرده‌اند و یا نیروهای مداخله‌گر دیگری نظیر پیدایش نفت موجب اختلال در این مسیر شده‌اند، نیست و این گونه نیز ادعا نمی‌شود که تحلیل درستی از وقایع در بالا صورت گرفته است. سؤال موردنظر این است که چرا در چنین وضعیتی که به طور قابل ملاحظه‌ای گسترش شهرها و پدیده شهرنشینی رو به افزایش گذاشته است، عمران و توسعه روستایی همچنان مورد توجه است، چنانکه در راستای اجرای اهداف سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و با تخصیص منابع مالی یک میلیارد و پانصد میلیون دلار از منابع صندوق توسعه ملی این توجه بیش از پیش شده است. حتی بعضاً مقامات تا جایی پیش رفته‌اند که ادعا می‌کنند «ساختار روشنفکری کشور ریشه در روستا و کشاورزی دارد». روستا و کشاورزی می‌بایست «محور توسعه ملی» قرار گیرد و جایگزینی برای کاهش وابستگی به منابع زیرزمینی و به‌ویژه صنعت نفت باشد.

گذشته از مطالب کلیشه‌ای مطرح شده در این خصوص با این استدلال که هنوز هم ایران از جمله کشورهایی است که جمعیت روستایی آن زیاد است و می‌توان اشاره کرد که از جمعیت ۱۰ کشور خاورمیانه و از سوی دیگر از مجموع جمعیت کشورهای لبنان، عمان، کویت، قطر و بحرین بیشتر است (۲۱ میلیون نفر جمعیت روستایی ایران در ۶۲ هزار روستای کشور پراکنده هستند)، پیوستگی شهر و روستا یکی از موارد اصلی ایجاد رقابت بین و درون منطقه‌ای در کشور و بهبود شاخصه‌های اقتصاد محلی و ملی است و در نهایت نواحی روستایی برخلاف شهرها تمامی ابزارهای معیشتی لازم برای تأمین مایحتاج و تداوم حیات انسانی را دارا می‌باشند (موقعیت ممتاز روستا برای تولید محصولات کشاورزی و تأمین امنیت غذایی)؛ آنچه می‌بایست مورد بررسی قرار گیرد "نحوه مواجهه" (Dealing with) اندیشمندان و برنامه‌ریزان توسعه با این تغییرات در نواحی روستایی است. نحوه مواجهه به معنای شیوه‌های چارچوب‌مندشدن روستاها و روستائیان به واسطه کشاورزی و اقدامات مشخص در دستگاه برنامه‌ریزی مخصوص به هر کشور است. این خطوط فکری و اقدامات احتمالی تحت عنوان "گفتمان‌های غالب" در نظام برنامه‌ریزی توسعه شایسته می‌شوند. تحلیل چارچوب‌های گفتمانی در فرایند برنامه‌ریزی توسعه، علل و انگیزه‌های پشت‌صحنه در تبال روستاها و روستائیان را واکاوی می‌کند و به این پرسش کلیدی پاسخ می‌دهد که دولت‌ها و برنامه‌ریزان توسعه به دنبال چه نوع تغییری در سکونتگاه روستایی و فعالیت‌های مربوط به آن هستند. گری پائول گرین (Gary Paul Green) در کتاب «مقدمه‌ای بر توسعه روستایی» عنوان نموده، روستاها تحت تأثیر جریان‌های جهانی و به واسطه امکانات رفاهی تفریحی، به جای فعالیت‌های تولیدی بیشتر کارکردی مصرفی گرفته‌اند و در پاسخ به تقاضاهای ساکنان شهری به سمت دیگر بخش‌های تصادفی همچون گردشگری، بازاریابی محصولات غذایی محلی و جایگزین، فعالیت‌های گذران اوقات فراغت و فروش زمین سوق پیدا کرده‌اند. امروزه، ظرفیت‌های مصرفی ساکنان شهری و توانایی برای ارائه خدمات به تقاضاهای جدید، نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه روستایی دارند. باین همه، فشار از جانب دولت‌ها و شرکت‌ها برای بهره‌برداری هر چه بیشتر منابع طبیعی (به خصوص در حوزه کشاورزی، معدن و جنگل) همچنان ادامه دارد.

در سال‌های اخیر - آنچه که به وسیله گرین (۲۰۱۳) نیز برجسته شده - با سیاست‌گذاری‌های کلان و ابلاغ آیین‌نامه‌های توسعه اقتصادی و توانمندسازی روستایی از سوی دولت سعی شده

اشتغال‌های جدید و کارآفرینانه از جمله گردشگری و یا خوداشتغالی از طریق راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک و محلی در روستاها ایجاد شود و بسیاری از تحقیقات دانشگاهی و مراکز پژوهشی با بهره‌گیری از تجربیات سایر کشورهای پیشرو در این ارتباط به شناسایی و بررسی راهبردهای مناسب توسعه و برنامه‌ریزی مشارکتی و سازگار با شرایط محلی و آنچه که به‌عنوان استقرار الگوی حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی مطرح می‌شود، پرداخته‌اند. نباید فراموش کنیم که خشکسالی‌های پی‌درپی و بحران آب و همچنین نوسانات شدید بازار و کاهش حمایت‌های دولت از بخش‌های اقتصادی تحت تأثیر اجرای قانون هدایت‌سازی یارانه‌ها، گرایش به تجدید ساختار اقتصاد روستایی و به‌ویژه کشاورزی و نهادینه کردن اشتغال‌های جدید و به عبارتی دانش‌بنیان را تشدید کرده است. با این حال، استدلال بر این است که روستا بودگی در ایران به مانند سایر کشورها از جمله کشورهای توسعه‌یافته کارکردهای زیباشناسانه و تفریحی ویرشاعرانه (براساس ذهنیت ساکنان شهری) به خود نگرفته است. این ادعا با توجه به شواهدی که در گفتمانی جایگزین (Alternative Discourse) در دستگاه برنامه‌ریزی و محافل علمی و دانشگاهی قابل بررسی است که به طریقی دیگر و به غیر از روندهای متداول توسعه، روستاها و روستاییان تعریف می‌کند. در گفتمان جایگزین ناپدید شدن خصوصیات گذشته روستا یعنی تولیدگری، همچنین پیوستگی شهری-روستایی و تسلط ترجیحات ساکنان شهری بر زندگی روستایی رد می‌شود: اقتصاد ایران ریشه در روستا و کشاورزی دارد. درواقع، روستاها صاحب بخشی از ارزش‌های بدیهی ذخایر طبیعی و منحصر به فرد کشور هستند و نقش حیاتی در خلق ارزش ملی - البته بعد از صنعت نفت - ایفا می‌کنند. این ذهنیت کاملاً اقتصادی نسبت به روستاها - و اینکه موتور اقتصادی کشور هستند - هم قبل و هم بعد از انقلاب و در حال حاضر در دستور کار برنامه‌ریزان دولتی، سیاست‌گذاران و حتی برخی از پژوهشگران اجتماعی قرار دارد و بدان اصرار می‌شود. حال آن که جامعه روستایی و فعالیت‌های اقتصادی مربوط به آن در کشوری همانند ایران جزء لاینفکی از یک مجموعه بسیار وسیع تر فرهنگی-سیاسی-اجتماعی به شمار می‌رود و همچنین می‌طلبد که تحت تأثیر جریان‌های جهانی تغییر رویه دهد و کارکردهای مصرفی و اشتغال‌های کارآفرینانه و غیر کشاورزی در آن نهادینه شود. پیامد این ذهنیت در چند دهه اخیر، معجونی از انتظارات غیرواقعی و متناقض ایدئولوژیک، سیاسی و عمرانی از جامعه روستایی و کشاورزی بوده است.

سیاست‌گذاران به دفعات و به آسانی، بیش از آن که باید، دست به آزمایش‌های پی‌درپی و اتخاذ سریع راهبردهای متفاوتی زده‌اند که اغلب آنان نیز در رسیدن به نتیجه مطلوب ناکام مانده‌اند. گرین با ارائه این مطالب و تشریح اهمیت کارکردهای پساتولیدگرایانه بر این عقیده نیست که تحقق توسعه روستایی در شرایط کنونی صرفاً با تجدید ساختار اقتصادی و تغییر رویه شیوه‌های تولید و تمرکز در بخش مصرف و خدمات صورت می‌گیرد. او با تأکید بر اتاق فکر سیاست‌گذاران و دستگاه برنامه‌ریزی توسعه به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، مفهوم توسعه به‌طور کلی و توسعه روستایی بطور خاص را فراتر از تمایلات تولیدی و کسب درآمد می‌داند و عنوان می‌کند جدا از امکانات زیرساختی و اقدامات فنی مورد نیاز، یکی از مهم‌ترین موانع بر سر راه بهبود اقتصاد روستایی در کشورهای در حال توسعه منشأ سیاسی دارد و به نوع روابط قدرتی برمی‌گردد که دولت‌مدان و سیاست‌گذاران با جامعه روستایی برقرار کرده و تمایز و دوگانگی‌ای از یک‌طرف میان بخش‌های اقتصادی آن هم صرفاً برای تولید انبوه و دستیابی به عملکرد بالا، و از طرف دیگر جامعه روستایی به به آن نیمه دیگر جمعیت کشور قائل می‌شوند؛ از این‌رو در بخش‌های مختلف کتاب خود به تمرکززدایی و ازدیاد مراکز تصمیم‌گیری و به‌طور کلی ترویج رویکردهای مشارکتی جامعه‌محور پرداخته است. براساس وضعیت موجود هم می‌توان به مدل توسعه روستایی و سند چشم‌انداز، اهداف راهبردهای بلندمدت دست یافت و از تدوین و اجرای طرح‌های جاه‌طلبانه و برنامه‌های رادیکال و متفاوت که ایجاد نابرابری می‌کند و به ضرر مردم روستایی دوری کرد. در وضعیتی که تجدید ساختار اقتصادی با توجه پراکندگی و دورافتادگی بسیاری از سکونتگاه‌های روستایی در کشور و عدم دسترسی به تقاضاهای جدید شهری و به دلیل نبود پשתوان‌های علمی و فنی و همچنین نبود سرمایه لازم امری زمان‌بر و در برخی موارد ناشدنی می‌باشد، و از آنجایی که تنها معدود روستاهایی در پیرامون کلان‌شهرها به دلیل نزدیکی مکانی و پیوستگی فضایی تغییراتی در شیوه‌های تولید و کارکردهای جمعیتی و اجتماعی و فرهنگی‌شان به وجود آمده است؛ مفصل‌بندی دوباره گفتمان‌های جایگزین توسعه روستایی در کشور با جمع دو مفهوم متناقض رشد اقتصادی (که از مشخصه‌های اصلی نوسازی و نظام سرمایه‌داری و دستیابی به تولید انبوه و البته مصادره درآمد کسب‌شده از منابع محلی به نفع فعالان بیرونی و غیربومی است) و تمرکززدایی (به‌عنوان خلأ اساسی برنامه‌ها و طرح‌های اجرایی و

توزیع برابر و عادلانه درآمد) ضروری می‌باشد. به مفهوم دقیق‌تر در فرایند نوسازی جامعه روستایی و تغییر ساختارهای سنتی فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی - و نه تجدید ساختار تولید و حرکت به سمت کارکردهای مصرفی و خدماتی - نیاز به یک عزم و اراده سیاسی در به اشتراک گذاشتن و توزیع برابر عواید حاصل از بهره‌برداری از کشاورزی و مراتع، معادن و جنگل‌ها و رودخانه‌ها در بین مردم روستایی است تا اجرای سیاست‌های نوین و کارآفرینانه و مخالفت با الگوی‌های قدیمی توسعه. بحث‌های مختلف در مورد اصلاح گفتمان جایگزین به معنای ایجاد الگوهای حمایتی و اعطای یارانه‌های تولید به روستاها و روستائیان نیست، بلکه به معنای استقلال محلی جوامع روستایی برای بهره‌برداری از منابع طبیعی و بهره‌مندی از عواید حاصله از آن به نفع خود می‌باشد.

کتاب حاضر حاصل فعالیت تحقیقاتی چندین پژوهشگر در حوزه مطالعات روستایی است که به تلاش گری پائز گرین در سال ۲۰۱۳ و با عنوان «مقدمه‌ای بر توسعه روستایی» در سه بخش اصلی چارچوب‌های نظری، زمینه‌های مطالعاتی و تجربیات منطقه‌ای جمع‌آوری و تألیف شده است. هدف اصلی کتاب بررسی ساختارهای حکمروایی و نیروهای تأثیرگذار در فرایند برنامه‌ریزی توسعه روستایی است. سؤال اصلی نحوه مواجهه سیاستمداران و محققان با روستاها و روستائیان براساس چارچوب‌های گفتاری، ارزش‌ها و خواسته‌های و انتظارات خاص در دستگاه‌های برنامه‌ریزی مختلف است. ترجمه کتاب حاضر از آن جهت مورد توجه قرار گرفت که مدت زمان مدیدی است که در محافل علمی و دانشگاهی و نظام برنامه‌ریزی کشور تصورات کلیشه‌ای مبنی بر این که تاکنون سیاست‌های توسعه و توسعه‌گرایی برای استفاده از تمام ظرفیت روستاها در حوزه‌های صنعتی و خدماتی در کنار کشاورزی شکل نگرفته است، وجود دارد. لذا با توجه به روندهای عمومی توسعه فضای روستایی که با ارائه خدمات به تقاضاهای شهری، یکپارچگی شهری-روستایی و جریان‌های شهرگرایی مشخص می‌شوند، همواره بر آماده‌سازی و پیشرفت روستاها و شکل‌گیری مشاغل جدید و کارآفرینانه براساس پاسخگویی به وابستگی روزافزون جمعیت شهری به اقتصاد روستایی اعم از گردشگری و تولید محصولات سالم و طبیعی و بحث اسکان و اقامت توصیه می‌شود. یک نتیجه معمول از این انحراف در عرصه سیاست‌گذاری، گرایش سیاستگذاران در به بکارگیری سیاست‌هایی است که برای مناطق شهری و در عرصه روستایی-شهری طراحی شده‌اند، بدون اینکه به نیازهای منحصر به فرد و محدودیت‌های مناطق روستایی توجهی داشته باشند. دغدغه نویسندگان این کتاب، پاسخ به این

سؤال‌های کلیدی است: چه کسانی حق بهره‌برداری از منابع طبیعی روستایی را دارند؟ چه کسانی باید از منابع طبیعی در روستاها منتفع شوند و عواید حاصله از آن به چه صورت می‌بایست در بین ذینفعان توزیع گردد؟ امید آن که ترجمه حاضر بتواند در زمینه آشنایی با الگوهای برنامه‌ریزی صحیح و راهبردهای مناسب توسعه و سازگار با ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع محلی مفید واقع شود و راهنمایی برای استادان، دانشجویان و کارشناسان و متولیان در عرصه مطالعات توسعه روستایی و منطقه‌ای باشد.

دکتر رضا خسرویگی بزجلویی

بهار ۱۳۹۷